

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Conviure en la Catalunya multilingüe **M. Carme Junyent**

Catalan Review, Vol. XIX, (2005), p. 29-36

CONVIURE EN LA CATALUNYA MULTILINGÜE

M. CARME JUNYENT

ABSTRACT

This article reflects upon the social use of Catalan with respect to the latest waves of immigration, analysing the positions of power and subordination established between languages, in particular Catalan and Castilian, and the symbolic value of their use in society. Finally, it proposes courses of action that would guarantee the survival of Catalan within the new social reality of Catalonia.

EL NOU PAISATGE LINGÜÍSTIC I EL CATALÀ

Un dels canvis més notables que s'han produït en els darrers anys a Catalunya és la procedència dels catalans. Des de finals de la dècada de 1970 i, molt especialment, en els darrers 10 anys, al nostre país hi han anat arribant persones procedents d'arreu del món en nombre creixent: segons l'Idescat, l'any 1995 van arribar 7.269 persones procedents d'altres països, el 2000 van ser-ne 33.953 i al 2004 la xifra ja era de 154.131. No cal dir que aquestes xifres corresponen a persones que han pogut regularitzar la seva situació; les reals han de ser més altes. Al percentatge creixent de persones immigrades, hi hem d'afegir un altre tret característic: la nova immigració no té destinació únicament urbana sinó que arriba a tots els racons del país —i cal recordar que comarques com el Segrià, el Maresme, l'Alt i el Baix Empordà, etc. van ser les primeres receptors d'aquesta població immigrada.

Per aquells avatars de la història, aquest canvi en el paisatge humà de Catalunya ha coincidit amb un dels moments més delicats pel que fa a la supervivència del català. Per bé que en els darrers decennis s'han succeït els tocs d'alerta pel que fa al futur de la nostra llengua, i això pot tenir l'efecte de crear un cert hàbit en l'alarma que ens impedeix respondre en conseqüència, el fet és que alguns símptomes mostren clarament que, si no aconseguim capgirar el procés, estem molt propers a la fase irreversible. Entre aquests símptomes n'hi ha dos d'especialment significatius: un, que en principi és corregible, és l'ús baixíssim de la llengua entre els joves, sigui quina sigui la seva primera llengua; l'altre és el descens percentual de les persones que declaren el català com la seva primera llengua en les darreres enquestes de l'àrea metropolitana, i que no és compensat per l'augment de les persones

que es declaren bilingües. Val a dir que aquesta enquesta ha rebut nombroses crítiques tant pel que fa al mètode com pel que fa a l'anàlisi de resultats, però un fet és indiscutible: aquest percentatge baixa quatre punts cada cinc anys.

A aquests dos símptomes, que es refereixen fonamentalment a l'ús, n'hi podríem afegir un altre que, de moment, ens situa en una zona fronterera que ens pot portar o bé cap a la recuperació o bé a la recessió difícilment reversible. Em refereixo a la transmissió intergeneracional. Actualment ja ens trobem per sota del 40% de transmissió i tot depèn del comportament lingüístic de les persones nascudes entre 1973 i 1983, és a dir, els que ara comencen a tenir fills, per estabilitzar la situació de manera que es pugui actuar o per situar-nos per sota del 30% que la UNESCO posa com a llindar per considerar que una llengua es troba "amençada". Ben segur que les dades que proposo poden semblar estrambòtiques; però, en el benentès que no han de ser preses com un dictat de l'oracle, tenen una justificació ben senzilla. L'any 1978 van néixer els primers catalans que van poder fer tot l'ensenyament (preescolar, primària i secundària) en català; aquest grup, que arriba a la universitat l'any 1996, marca també un canvi notable en les actituds lingüístiques dels joves, que se situen en bona mesura en la indiferència, i em sembla que cinc anys de marge són un període prou prudent per abastar un canvi generacional.

En aquest context, val la pena recordar la polèmica provocada per la publicació dels articles de Modest Prats ("Meditació Ignasiana") i d'August Rafanell i Albert Rossich. Aquests darrers feien una afirmació —que va ser tan tergiversada com mal interpretada—, que deia això:

Efectivament, el procés d'extinció del català pot quedar sentenciat d'aquí a uns cinquanta anys, quan l'última generació que haurà tingut el català com a llengua materna, clarament minoritària al conjunt del país, l'abandoni per adreçar-se als seus fills.

Per bé que ara ens capbussarem en la lingüística-ficció o, si es vol, en la prospectiva barata, podem fer un càlcul ben senzill. Aquest article va ser publicat el 1989, per tant, els "cinquanta anys" ens porten al 2039. D'altra banda, si comptem quan començaran a ser avis aquesta generació de l'entorn del 1978 —afegint-hi uns seixanta anys—, arribem al 2038. Val a dir que la precisió en la predicció és força més sorprenent en tant que, en el moment de redacció de l'article, si bé era perceptible el canvi en els usos, no ho era tant el canvi en les actituds; el cert, però, és que la previsió era totalment afinada. El que no era previsible en aquells moments era el canvi en el paisatge lingüístic del nostre país, però la diversitat planteja unes noves regles de joc que hauríem de saber aprofitar. És ben cert que aquesta nova onada migratòria ha estat

percebuda com una amenaça per al futur de la llengua, i algun sociòleg ha sentenciat que el català no resistirà una segona onada. Potser sí —o potser no—, però crec que aquesta percepció és fruit fonamentalment de la percepció dels nous immigrants com una massa homogènia amb comportaments anàlegs; i això no és així ni de bon tros.

LES LLENGÜES DE LA IMMIGRACIÓ

No fa gaire temps era força habitual trobar-se amb titulars de diaris del tipus: "A Barcelona hi viuen persones provinents de 98 estats i s'hi parlen 56 llengües". O es podien sentir polítics afirmant coses com ara: "A les escoles catalanes hi assisteixen nens procedents de 102 estats, però això no vol dir que s'hi parlin 102 llengües". Aquesta darrera podria ser certa, però el fet és que la conclusió que se'n volia derivar era que se'n parlaven moltes menys, quan a l'hora de la veritat és que n'eren moltes més. És evident que aquests errors de percepció responen a un model del qual sempre havíem volgut fugir: un estat, una llengua i, a més a més, en els casos de diversos estats amb la mateixa llengua oficial (àrab, espanyol...) no hi havia cap problema a reduir encara més el nombre de llengües resultants.

Aquesta visió tan reduccionista i tòpica de la realitat va conduir a diversos disbarats, com ara que es contractessin traductors d'àrab per als instituts de secundària, que no tenien res a fer quan es trobaven amb mares que només parlaven amazic, o que se suposés que els intèrprets per als senegalesos en tenien prou amb el francès, etc. Els exemples són molt nombrosos i no cal esmentar-los, però la qüestió subjacent sí que ha de ser remarcada: resulta que els catalans, que hem maldat pel reconeixement de la nostra llengua, quan es tracta de les llengües subordinades dels altres fem exactament el mateix que no volem que facin amb nosaltres. Però encara més: Com podíem aspirar a construir un país amb les aportacions de tots? Com podíem aspirar a conviure sense conèixer realment els nostres veïns?

L'any 1992 es va crear el Grup d'Estudi de Llengües Amenacades amb l'objectiu d'ajudar a la recerca de llengües absents del nostre àmbit acadèmic, és a dir: africanes, ameríndies, austronèsiques, etc. Malgrat que l'objectiu fonamental del grup era la recerca, ben aviat ens vam trobar amb una gran demanda de xerrades a centres cívics, escoles, associacions de pares, professors de primària i secundària, etc.; és a dir, col·lectius que, de cop i volta, es trobaven amb persones de llengües i cultures que els eren totalment desconegudes. Aquest atzar ens va convertir en espectadors privilegiats del canvi social i, alhora, ens va plantejar nous reptes, nous interrogants. D'entrada, començàvem a tenir a casa nostra les llengües que havíem sortit a cercar força més lluny i, a

més a més, aquestes llengües s'estaven convertint en part del nostre patrimoni lingüístic. Per això ens vam plantejar conèixer més a fons la composició del paisatge lingüístic de la Catalunya contemporània.

La primera pregunta que calia respondre és, òbviament, quantes llengües es parlen a Catalunya, pregunta sense resposta exacta possible, però sí aproximada: unes 300 (de les quals a hores d'ara n'hem identificat més de 200). Tot seguit ens vam preguntar quantes llengües disposen d'un nombre de parlants suficient com per poder ser emprades en alguns contextos (família, celebracions...) o justificar serveis de traducció o publicació de textos (dins d'aquest grup n'hi ha aproximadament unes 40). I una altra pregunta indestriable de les anteriors era quines llengües tenen parlants a Catalunya. Aquesta pregunta té una resposta aproximada en l'apèndix que afegim al final de l'article, però més enllà de la llista hi ha altres dades més interessants i, no cal dir-ho, més rellevants, com les que segueixen:

- a) Per bé que s'insisteix a dir que l'espanyol és la llengua de la immigració, el fet és que només és la llengua d'un 30% aproximadament.
- b) Actualment, vuit de cada cent catalans no tenen per què saber ni català ni castellà, o dit d'una altra manera, la primera llengua del 8% de la població no és cap de les oficials.
- c) Quatre de cada cent catalans són parlants d'una llengua maltractada o, si es vol, subordinada en el seu lloc d'origen.

Abans de parlar de les implicacions d'aquestes dades, cal dir que el coneixement de la diversitat, el fet de poder posar nom a les llengües dels catalans, és el primer pas per construir una convivència on tothom pugui fer aportacions inèdites: ignorar el que podem aportar és negar-nos la participació com a ciutadans. I és molt important tenir present això ara que, com ja hem dit, la nostra llengua trontolla. Al capdavant, si entre tots aconseguim capgirar la situació, haurem reconstruït aquesta societat en un moment en què podria diluir-se ben fàcilment.

CONVIURE EN LA CATALUNYA MULTILINGÜE

Un dels comportaments característics dels parlants de llengües subordinades és la tria de la llengua no marcada quan l'interlocutor és un desconegut. Aquest comportament que tenim de manera automàtica és un dels trets que amenaça més clarament les llengües subordinades, en part per les implicacions que té en la reducció dels àmbits d'ús, però també, i de manera més punyent, perquè alimenta i perpetua la sensació —i potser la convicció— que hi ha llengües millors que d'altres, que hi ha llengües que no mereixen ser mostrades, que hi ha llengües,

en definitiva, que no poden ser parlades amb alegria perquè històricament el seu ús només ha portat menyspreu, marginació, humiliacions i càstigs. Els catalans sovint ens atribuïm aquest comportament com a característic de la nostra comunitat, però el cert és que el podem trobar descrit en comunitats d'arreu del món, no pas perquè sigui natural sinó perquè l'hem anat aprenent de les generacions que ens han precedit i el continuem transmetent a les generacions que ens segueixen. La justificació racional d'aquesta tria de llengua es pot basar en el càlcul de probabilitats: en una comunitat on tothom parla la llengua A i la meitat parla la llengua B, si opto per A tinc menys possibilitats d'equivocar-me que si trio B; és més, amb A segur que l'encerto, però amb B no necessàriament. Actualment, però, quan pot ser que A no sigui la tria adequada —no ho és en un 8% dels casos— potser és un bon moment per adonar-se que aquest comportament és bàsicament reactiu i, en molts casos, pot tenir implicacions negatives més enllà de la simple tria de llengua.

Hem dit abans que un 4% dels catalans tenen com a primera llengua una llengua subordinada i en unes condicions molt més difícils que les que s'experimenten vivint en català. Aquestes persones, quan arriben al nostre país, s'emmirallen molt sovint en la nostra situació, i sovint sentim a dir que l'amazic és "el català del Marroc" o la Casamance és "la Catalunya del Senegal", etc. Establerta aquesta simetria, és evident que el missatge que reben amb la simple tria de llengua és molt diferent: l'opció per la llengua dominant és un reforçament clar del missatge colonial, mentre que l'opció per la llengua subordinada conté un missatge alliberador i de dignificació de les llengües en tant que es proposa un model nou de comunicació que no reproduïx la subordinació secular, sinó que treu a la llum les llengües que sempre s'han amagat a casa. Ja sovintegen les experiències de persones que han descobert la dignitat de la seva llengua a Catalunya i que ho han fet per la via de l'exemple i no pas per la dels discursos paternalistes i/o benintencionats.

Però hi ha un altre fet importantíssim a l'hora de plantejar-se la convivència en igualtat de condicions per a tots els ciutadans, i és que, el català, com moltes llengües amb pocs parlants, proporciona identitat. Les llengües amb molts parlants poden ampliar les possibilitats de comunicació, però el fet de parlar-les no t'incorpora a cap grup, mentre que les llengües d'abast reduït permeten la identificació com a membre del grup a qualsevol que les parli; dit d'una altra manera, són llengües que atorguen la nacionalitat sense papers. I aquest és el nostre gran repte —i la nostra gran oportunitat— si realment volem conviure. Les llengües són béns culturals tangibles, transmissibles i acumulables. Qualsevol pot ser català només pel fet de parlar-lo, i parlar-lo no li impedeix de parlar altres llengües ni l'obliga a renunciar a res. La

qüestió és qui els l'ha de transmetre, i la resposta és més que evident: els parlants. Els parlants de català podem transmetre la nostra llengua amb la convicció que, amb ella, estem donant el millor que tenim i estem demostrant als nostres veïns que volem conviure en igualtat de condicions.

Un nen gambià ho deia ben clarament: "I tant que és important el català, perquè si el parlo sóc menys negre". I nosaltres, renunciarem a una llengua que és capaç de deixar-nos triar el color?

M. CARME JUNYENT
UNIVERSITAT DE BARCELONA

LLENGUA

abron / brong	bassa
afrikaans	bassó
aimarà	bengalí
aixanti / asante / ashanti	bicolano
akan	bielorús
albanès	bissa
alemany	bissio
amazig / berber / tamazight	bretó
amhàric / etiop modern	brijwasi
anglès	bubí
annobonès / fa d'ambu	búlgar
àrab	cabil
arameu	calmuc
armeni	capverdà / kabuverdianu / kriolu
asturià	castellà / espanyol
atie	català
ayta	cebuano
àzeri	chiew chan
bafut / babute	concani
bahasa indonèsia	coreà
bainouk	crioll de Nicaragua
balamba	crioll haitià
balante	croat
balutxi	dagbani
bambara	danès
bamileké	diola
bamun	edo
bari / kukú	eslovac
basc / euskera	eslovè

estonià	kimbu
ewe	kimbundo / mbundo
fang	kirguís
fanti	koniyyaka
finès	kurd
fon	letó
francès	lituà
frisó	llengua de signes algeriana
friülès / friülà	llengua de signes argentina
ful / fula / fulfulde / pulaar	llengua de signes boliviana
ga	llengua de signes catalana
gaèlic irlandès	llengua de signes equatoriana
gal·lès	llengua de signes espanyola
gallec	llengua de signes finlandesa
gbe / xwuela	llengua de signes holandesa
georgià	llengua de signes polonesa
grec	llengua de signes russa
guambiano	llengua de signes senegalesa
guaraní	llengua de signes colombiana
gujarati	loko
hakka	luxemburguès
hassaniya	malai
haussa	malaialam
hawaià	malgaix
hebreu	mandinka
hindi	mandjac / manjaco
hindko	maori
hokkien	mapudungu / maputxe
hongarès	marathi
igbo	maurici
ilocano	mongol
ilongot	mwani / ibo
inuit	nàhuatl
ioruba	ndowe
isfahani	neerlandès / holandès
islandès	nepalès
italià	ngwo / banya
japonès	noruec / bokmal
javanès / jawa	occità / aranès / gascó / pro-
jula / diula / mooré	vençal / llengua d'oc
kannada	oriya
kanuri	osset
kaqchiquel / kakchiquel	paixtu
kazakh	palawan / palaweño

pampanga	sranan
pangasinan	suec
panjabi	susu
papiamentu	swahili
persa / farsi	tagàlog / tagal
pichinglis / crioll de Fernando Poo	tailandès / thai / siamès
pidgin anglès	taiwanès
polonès	tàmil
portuguès	tarifit / rífia
quítxua	telugu
rapa nui	tibetà
rashti	turc
retoromànic / romontsh	twi
romanès / moldau / valac	txec
romaní / romanó / caló	txetxè
ruandès	txol / ch'ol
rus	tzeltal
sami	ucraïnès
sànskrit	umbundu
saraiki	urdú
sard	urhobo
senufo	venecià
serbi	vietnamita
serer	visaya
setswana	wali / wala
shirazi	warai
shuar	wòlof
sicilià	wu
sileti	xinès cantonès / yue
sindi	xinès kunminès
soninké / saranhule / sarahole /	xinès mandarí / putonghua
sarawule	xinès teochew
	zapoteca